

**UNIVERSITATEA BABEȘ - BOLYAI CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE PSIHOLOGIE ȘI ȘTIINȚE ALE EDUCAȚIEI**

TEZĂ DE DOCTORAT

**REPREZENTĂRI SOCIALE, OPINII ȘI ATITUDINI
ECOLOGICE LA ELEVI, STUDENȚI ȘI PERSONAL
DIN INDUSTRIE**

- rezumat -

**Conducător științific:
Prof. univ. dr. VASILE PREDA**

**Doctorand:
OLTEANU CARMEN MIHAELA**

Cluj Napoca
2012

REPREZENTĂRI SOCIALE, OPINII ȘI ATITUDINI ECOLOGICE LA ELEVI, STUDENȚI ȘI PERSONAL DIN INDUSTRIE

CUPRINS

CAPITOLUL I. PROBLEMATICA ECOLOGICĂ REFLECTATĂ ÎN PSIHOLOGIE

- 1.1. Privire generală
- 1.2. Problematici abordate
- 1.3. Problematika protecției naturii în psihologia socială

CAPITOLUL II. ATITUDINILE

- 2.1. Clarificări conceptuale
- 2.2. Modelul tridimensional al atitudinilor
- 2.3. Atitudini și comportament
- 2.4. Schimbarea atitudinii
 - Mecanismul persuasiunii
 - Schimbări spontane de atitudine
- 2.5. Atitudinile ecologice

CAPITOLUL III. REPREZENTĂRILE SOCIALE.

- 3.1 Teze generale pe care se sprijină teoria reprezentărilor sociale
 - Conceptul de « realitate socială »
 - Conceptul de « grup »
 - Comunicarea în viziune constructivistă
- 3.2. Clarificări conceptuale
- 3.3. Accepțiuni date reprezentărilor sociale:
- 3.4. Structura, funcțiile și dinamica reprezentărilor sociale
 - Structura reprezentărilor sociale
 - Funcțiile reprezentărilor sociale
 - Dinamica reprezentărilor sociale
- 3.5. Ecologia – obiect de reprezentare socială

CAPITOLUL IV. CADRUL LEGAL ȘI INSTITUȚIONAL PRIVIND PROBLEMATICA MEDIULUI

- 4.1. Scurt istoric al apariției și dezvoltării gândirii și curentului ecologist
- 4.2. Dreptul fundamental la un mediu sănătos și echilibrat ecologic în reglementările internaționale, unionale și naționale
 - Considerații introductive

- Cadrul juridic internațional referitor la protecția mediului, în general, și la consacarea dreptului fundamental la un mediu sănătos și echilibrat ecologic, în special
- Legislație unională în domeniul protecției mediului. Consacrarea și garantarea dreptului la un mediu sănătos în dreptul Uniunii Europene
 - Sistemul legislativ unional
 - Obiectivele de mediu actuale ale UE
 - Evaluarea impactului ecologic în context transfrontier
 - Dreptul la un mediu sănătos și echilibrat ecologic în sistemul legislativ al Uniunii Europene
 - Garantarea dreptului la un mediu sănătos prin Convenția Europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale
 - Recunoașterea și garantarea dreptului la un mediu sănătos în dreptul Uniunii Europene
 - Dreptul la un mediu sănătos în dreptul comparat

CAPITOLUL V. PARTEA DE CERCETARE

STUDIUL 1. Investigarea reprezentărilor, opiniilor și atitudinilor studenților referitoare la mediul natural

- Obiectivul studiului
- Ipoteza cercetării
- Ipoteze specifice ale cercetării
- Instrumente de investigație a cercetării
- Lotul de participanți
- Analiza și interpretarea datelor
- Fidelitatea Scalei NEP
- Analiza și interpretarea datelor obținute la Scala NEP, privind spectrul de reprezentări, opinii și atitudini ecologice ale studenților
- Relațiile dintre reprezentările, opiniile, atitudinile ecologice și sentimentul/locul controlului („locus of control”)

STUDIUL 2. Analiza comparativă a interesului tinerilor de naționalitate română și maghiară pentru problematica protecției mediului

- Obiectivul investigației
- Ipoteza cercetării
- Metoda și instrumentul utilizat în cercetare
- Lotul de participanți
- Analiza rezultatelor sondajului
- Discutarea rezultatelor

STUDIUL 3. Reprezentările, opiniile și atitudinile ecologice privind o viață sănătoasă în mediul natural

- Obiectivul studiului
- Ipoteza cercetării
- Instrumentul investigației cercetării

- Lotul de participanți
- Analiza rezultatelor
- Discutarea rezultatelor

STUDIUL 4. Investigarea opiniilor și atitudinilor angajaților din întreprinderi privind protecția mediului înconjurător

- Problema cercetată
- Metodologia cercetării
 - Obiectivul studiului
 - Ipoteza cercetării.
 - Instrumentele utilizate în investigație
 - Participanții la investigație. Date socio-demografice
 - Analiza și interpretarea datelor la Scala NEP referitoare la spectrul de opinii și atitudini ecologice
 - Discutarea rezultatelor

CAPITOLUL VI. CONCLUZII. VALOAREA INVESTIGAȚIILOR, LIMITE ȘI NOI DIRECȚII DE CERCETARE

1. Concluziile studiilor
2. Valoarea și limitele investigațiilor
3. Noi direcții de cercetare

ANEXA 1. Scala NEP (New Environmental Paradigm)

ANEXA 2. Scorurile acordate la itemii Scalei NEP

ANEXA 3. Conținutul itemilor din NEP (Scala noii Paradigme Ecologice)

ANEXA 4. Itemii chestionarului eco-bilanț

ANEXA 5. Chestionarul de control Levenson

Cuvinte cheie: reprezentări sociale, reprezentări sociale ecologice, opinii, atitudini, atitudini pro-mediu, comportamente ecologice, noua paradigmă ecologică, responsabilitatea socială a întreprinderilor, dezvoltare sustenabilă, dezvoltare durabilă.

Lucrarea de față oferă o abordare teoretică, metodologică și aplicativă, de natură integrativă, pornind de la o sinteză comprehensivă a studiilor relevante cu privire la reprezentările sociale ecologice, opiniile și atitudinile față de mediul natural.

În acest sens, ne-am propus să punem în evidență factorii care influențează dezvoltarea comportamentelor ecologice precum și să sugerăm condiții care ar putea favoriza dezvoltarea acestora, pornind de la ideea că o criză de natură ecologică este de fapt o criză care are la bază comportamente neadaptative.

Partea teoretică a lucrării de doctorat abordează probleme legate de reflectarea preocupărilor ecologice în psihologie, atitudini ecologice, teoria reprezentărilor sociale precum și câteva aspecte legate de cadrul legal și instituțional privind problematica mediului.

Primul capitol al lucrării se referă la problematica ecologică reflectată în psihologie. La nivelul simțului comun se poate constata în cotidian că, la modul general, oamenii se declară neliniștiți în legătură cu problemele de mediu și gata să depună eforturi pentru a le soluționa. Din păcate, însă, comportamentele afișate nu merg decât rareori în sensul respectării mediului. Ca atare, se poate pune în evidență o divergență atitudine-comportament, în sensul că atitudinile ecologice conduc rar spre comportamente cu efecte ecologice, ceea ce reflectă prăpastia dintre “a spune” și “a face”.

Această situație suscită întrebări referitoare la drumul parcurs de la sensibilizarea opiniei publice, trecând prin atitudini, spre comportamente ecologice și la obstacolele ce trebuie învinse pentru ca o mentalitate ecologică să aibă consecințe practice în favoarea mediului. S-au vehiculat diverse explicații, unul dintre obstacolele menționate putând ține de domeniul conștientizării problematicilor ecologice care poate fi bazată pe o cunoaștere lacunară a acestora.

S-au pus întrebări despre cât de centrale sunt preocupările ecologice, cât de accesibile sunt, cu ce alte preocupări intră ele în competiție, ce șanse de reușită au? În această ordine de idei trebuie menționat faptul că pentru a acționa, o persoană trebuie să se simtă implicată în problemă, implicare care depinde și de percepția importanței sau gravității acesteia. Este vorba despre sentimentul de identificare cu un spațiu natural sau cu o resursă naturală, despre sentimentul de apropiere sau identificare cu natura precum și de standardele ecologice personale

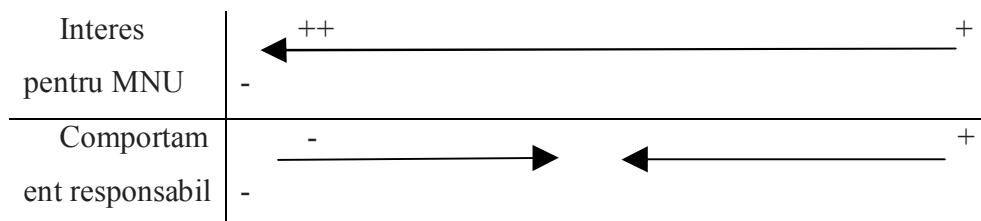
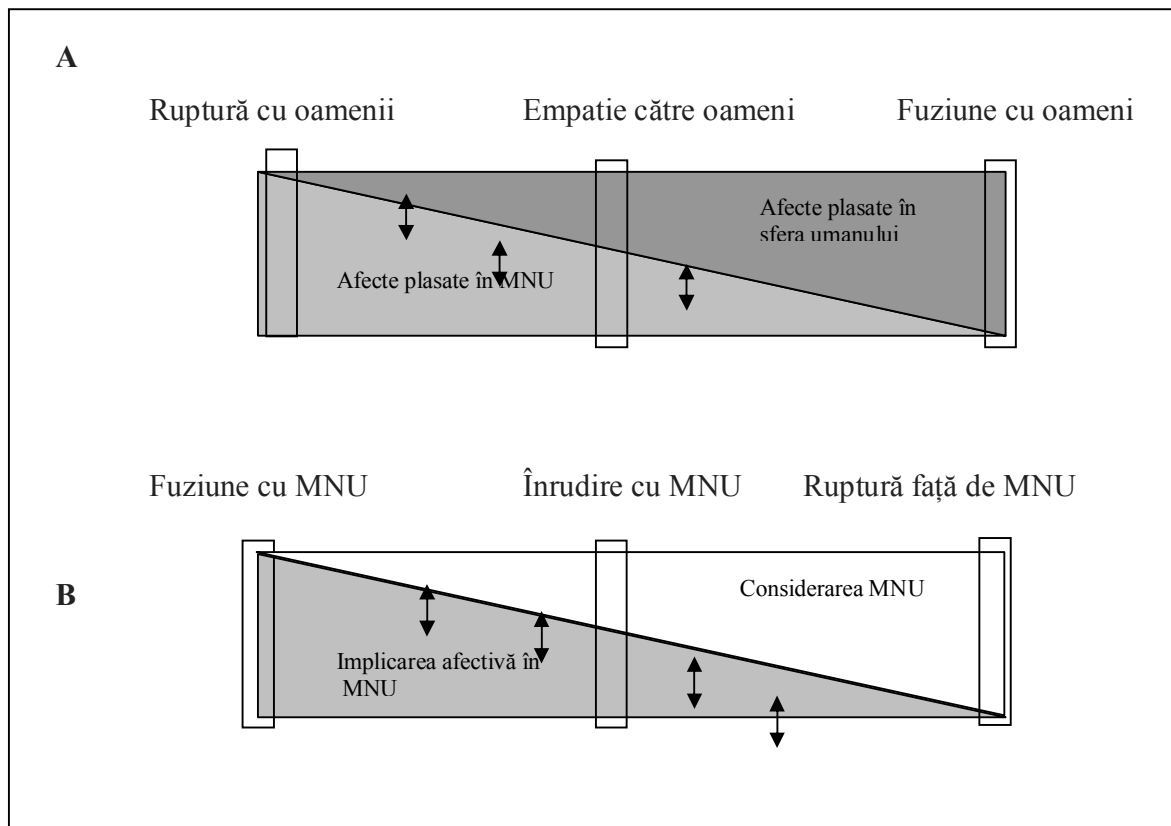

Fig. nr. 1. Antagonismul și complementaritatea celor două medii (mediul uman – MU și mediul nonuman – MNU) și atitudinile aferente (empatie, fuziune, ruptură)¹

Diferiți autori din domeniul Psihologiei sociale și al Psihologiei mediului s-au concentrat pe intenția actorilor sociali de a acționa, care este pusă față în față cu o multitudine de dileme sociale cum ar fi normele sociale ale grupului, judecățile semenilor, normele culturale, toate constituindu-se în veritabile obstacole sociale, nepierzând din vedere importanța influenței celorlalți, dezirabilitatea socială sau fenomenul de imitație.

¹ H. Hagege, F. X. Bogner, C. Caussidier, 2009, *ibidem*, p.113

În schema de mai jos este exemplificat contextul relațiilor individ -mediu².

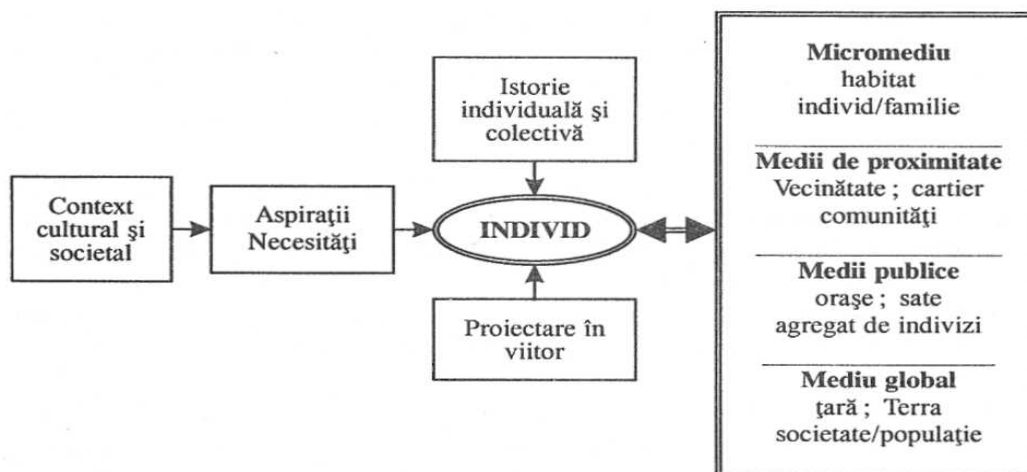

Fig. nr. 2. Contextul relațiilor individ-mediu

Marea majoritate a cercetătorilor au ajuns la concluzia că obstacolele de natură psihologică și socială, ca și costurile ecologice pot constitui o frână ce ridică problema oportunității acțiunilor ecologice. Cântărirea alternativelor “pro” și “contra” având în vedere costurile și beneficiile morale și sociale vor fi cele care vor decide, în final, un comportament destructiv sau respectuos față de mediu. Problematika ecologică se regăsește oglindită și în Psihologia socială unde s-a încercat inițial explicarea formării atitudinilor față de protejarea naturii, pentru ca ulterior să se încerce analizarea modului în care aceste atitudini pot explica un comportament ecologic, încercând în același timp să se explice distanța dintre discursuri și practici. Au fost puși, astfel, în evidență factori care influențează atitudinile ecologice cum ar fi petrecerea timpului în natură³, aderarea la diverse doctrine politice⁴ sau tipul de model cultural relativ la raportul om-natură⁵.

În afară de cunoștințele despre mediu au fost vehiculați și alți factori cu impact potențial pozitiv asupra unui comportament responsabil față de mediu. Y. H. Hwang, S. L.

² Moser, G.,2009, *Introducere în Psihologia Mediului*, Editura Polirom, Iasi, pag. 29;

³ Kals, E., Montada, L., Schumacher, D., 1999, *Emotional affinity toward nature as a motivational basis to protect nature* în *Environment and Behavior*, 31,2.

⁴ Kilbourne, W, Beckmenm S., Lewis, A., Van Dam, Y, 2001, *A multinational examination of the role of the dominant social paradigm in environmental attitudes of university students*, În *Environment and Behavior*, 33,2.

⁵ Steg, L., Sievers, I., 2000, *Cultural theory and individual perceptions of environmental risks* în *Environment and Behavior*, 32,2.

Kim și J. M. Jeng⁶ și J. J. Vaske și K. C. Kobrin⁷ au procedat la o clasificare a acestor factori în trei categorii: *factori afectivi*, *cognitivi și situaționali*. *Factorii cognitivi* se referă la gradul de conștientizare a individului, la cunoștințele despre mediu și ecologie, incluzând și cunoștințe despre strategiile de acțiune. *Factorii afectivi* privesc emoțiile și sentimentele asociate problemelor de mediu și fenomenelor ecologice și cuprind atitudini, locul de control, sentimentul responsabilității personale etc. Mai sunt evocați factori afectivi legați de personalitate cum ar fi intenția de a acționa, trăsături de personalitate, recompense întrevăzute, priorități individuale, obișnuințe.

În sfârșit, *factorii situaționali* sunt legați de poziția unui individ sau grup și cuprind constrângeri economice și demografice (vârstă, venit, ocupație, educație, loc de origine și de residență etc.), contextul sociocultural și politic, presiunea normelor sociale, oportunități de a observa probleme ecologice în direct și de a acționa. Independent de situație, toți acești factori pot avea un efect de stimulare sau inhibiție asupra factorilor cognitivi sau afectivi ce favorizează un comportament responsabil față de mediu.

Locul controlului (locus of control) este o altă variabilă care poate avea impact asupra comportamentului responsabil față de mediu.

Relativ la problematica ecologică, *locul controlului* este definit, drept credința pe care o are individul că acțiunile sale pot/nu pot ameliora o situație de mediu⁸. Astfel, locul de *control intern* reflectă convingerea unei persoane că acțiunile sale vor fi benefice și vor contribui la schimbarea unei situații, în timp ce locul de *control extern* se referă la credința că schimbările situației se produc aleator sau datorită intervenției unor alți agenți mai puternici, mai competenți, mai instruiți, cum ar fi guvernele sau marile întreprinderi. Consecința existenței locului de control este că o persoană cu *control intern* se va implica în acțiuni specifice, în timp ce o persoană cu *control extern* va fi mai puțin înclinată să participe la astfel de acțiuni. Numeroase cercetări s-au orientat spre dezvoltarea unui loc de *control intern*, considerat de mulți cercetători ca fiind o variabilă importantă, care

⁶ Hwang, Y. H., Kim, S. L., Jeng, J. M., 2000, *Examining the causal relationships among selected antecedents of responsible environmental behavior* în The Journal of Environmental Education, 31(4).

⁷ Vaske, J. J. Kobrin K. C., 2001, *Place attachment and environmentally responsible behaviour* în The Journal of Environmental Education, 33(4).

⁸ Hines, J.M., Hungerford, H.R. & Tomera, A.N. (1986-1987). Analysis and synthesis of research on responsible pro-environmental behaviour : a meta-analysis. *The Journal of Environmental Education*, 18(2).

influențează puternic intenția de a acționa, aceasta din urmă constituind un indicator al comportamentului responsabil față de mediu.

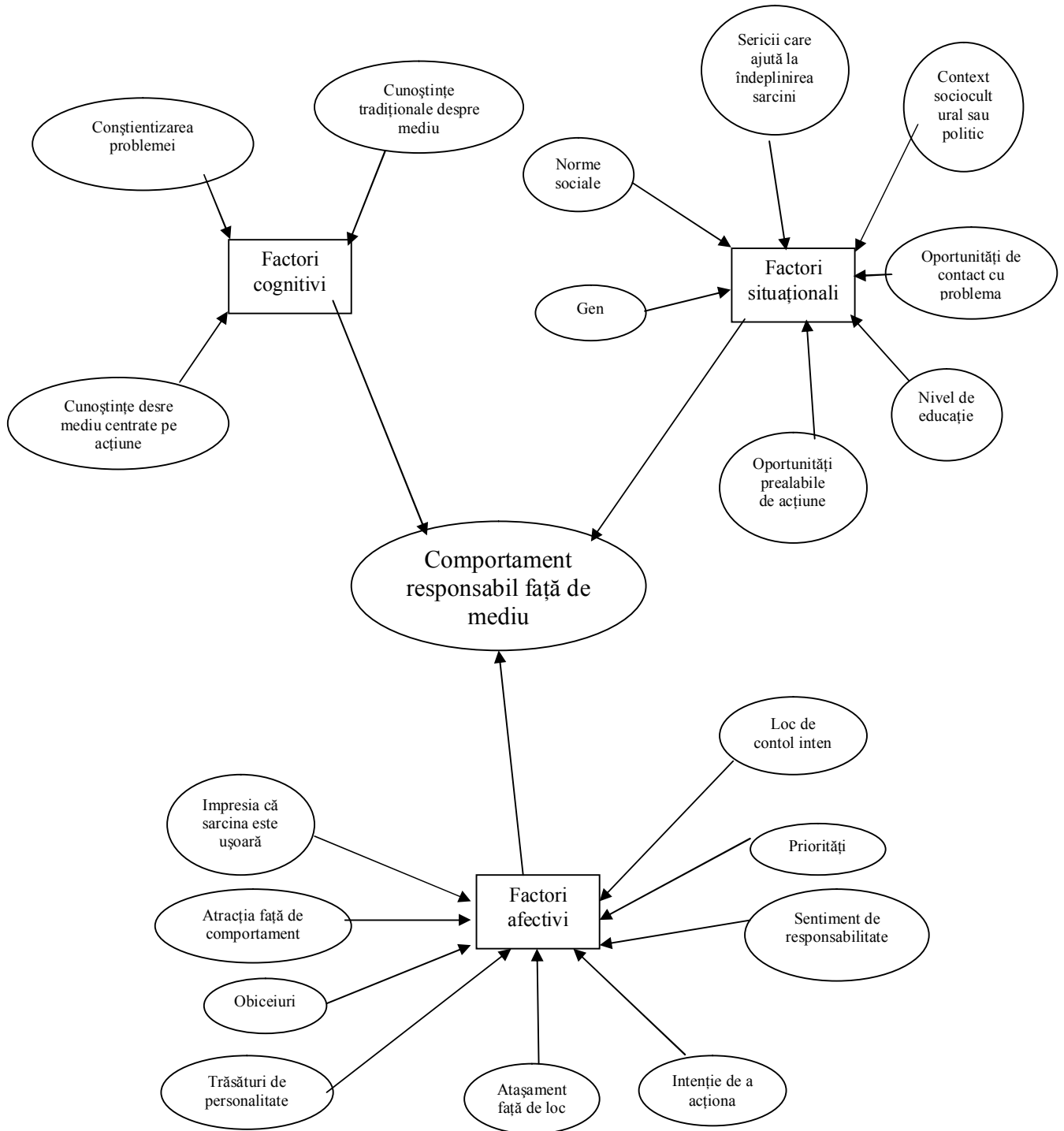

Fig. nr. 3. Factorii implicați în comportamentul responsabil față de mediu

În cel de-al doilea capitol ne-am concentrat asupra atitudinilor ecologice, deoarece mulți autori sugerează că sensul responsabilității față de mediu se traduce printr-o atitudine pozitivă față de ecologie.

Structural, atitudinile ecologice, ca orice tip de atitudini, se prezintă ca unitate a trei componente: componenta cognitivă, afectivă și cea comportamentală.

Una dintre problemele cu care se confruntă cercetările asupra atitudinilor ecologice este discrepanța dintre acestea și comportamentele efective, pusă în evidență de numeroși cercetători.

Am constatat că astăzi, există consens asupra faptului că nu există una, ci *mai multe atitudini față de ecologie*⁹, căci o persoană poate avea o atitudine negativă față de o anumită problemă ecologică și una pozitivă față de altele.

Din analiza efectuată de D. Marguerat și G. Cestre, (2002) asupra cercetărilor referitoare la atitudinile ecologice, rezultă că unele cercetări au găsit corelații slabe între conștiința ecologică și acțiunea de susținere a reformelor față de mediu (F. H. Buttel și W. L. Flinn(1976, cf. D. Marguerat și G. Cestre, 2002). Pe de altă parte, J. W. Lounsbury și L. G. Tornatzky¹⁰ au analizat 78 de atitudini față de ecologie, degajând trei dimensiuni principale: *degradarea mediului, suprapopularea și acțiunile în favoarea mediului*. Atitudinile referitoare la diferite probleme ecologice, măsurate de K. D. Van Liere și R. E. Dunlap (1981), cum ar fi populația, poluarea, resursele naturale, reglementările referitoare la protecția mediului înconjurător, s-au dovedit a nu corela puternic între ele.

Dacă unii autori au susținut ideea unei atitudini generale față de ecologie, alți autori au afirmat că aceasta nu poate fi unidimensională precizând că “credințele într-un domeniu atât de complex ca ecologia nu sunt simple, ci complexe și multidimensionale” (J. Gray, 1985), teză în vigore astăzi.

În prezenta cercetare am plecat și de la ideea că atitudinile față de mediu se pot forma prin *educația ecologică* referitoare la mediu, care urmărește atingerea a trei mari categorii de obiective, strâns interrelaționate, și anume obiective cognitive, afectiv-atitudinale și acțional-practice. Acestea se realizează în mod treptat prin procesul

⁹ Gray, J.1985, *Ecological Beliefs and Behaviour*, Greenwood Press, London;

¹⁰ Marguerat, D., Cestre, G., 2002, *Le consommateur „vert” : attitude et comportement* Working Paper 0211, IUMI, Lausanne;

instructiv-educativ și prin activitățile școlare și extrașcolare cu un conținut ecologic specific. Astfel, *obiectivele cognitive* se realizează prin inițierea empirică și științifică a elevilor și studenților și anume: înțelegerea diverselor legi ale naturii; descoperirea de relații cauzale, probabiliste, între agenții naturali și cei artificiali, creați și exploatați de om, cunoașterea sau prevederea efectelor acestora asupra calității vieții umane precum și asupra calității mediului ambiant.

Obiectivele afectiv-atitudinale ale educației ecologice rezidă îndeosebi în sensibilizarea tinerilor, a tuturor cetățenilor, la problemele majore ale păstrării și ameliorării calității mediului ambiant, pentru structurarea și dezvoltarea unei atitudini noi la nivel individual și societal privind raporturile om-natură-societate.

Obiectivele acțional-practice se pot realiza prin inițierea practic-operațională a unor obiective în pregătirea tinerilor pentru stăpânirea tehnicilor și tehnologiilor de intervenție, în sensul prevenirii sau diminuării poluării și degradării mediului ambiant; extinderea conduitei ecologice învățată în școală la mediul în care își va desfășura activitatea; pregătirea tinerilor pentru rezolvarea promptă a disfuncțiilor apărute în echilibrul factorilor ecologici, precum și o nouă atitudine privind exploatarea și utilizarea resurselor naturale în condiții adecvate.

Luând în considerare aportul cercetărilor asupra legăturii dintre atitudini și comportamente, prezenta cercetare se va axa asupra relației dintre discursuri și practici prin perspectiva teoretică a reprezentărilor sociale.

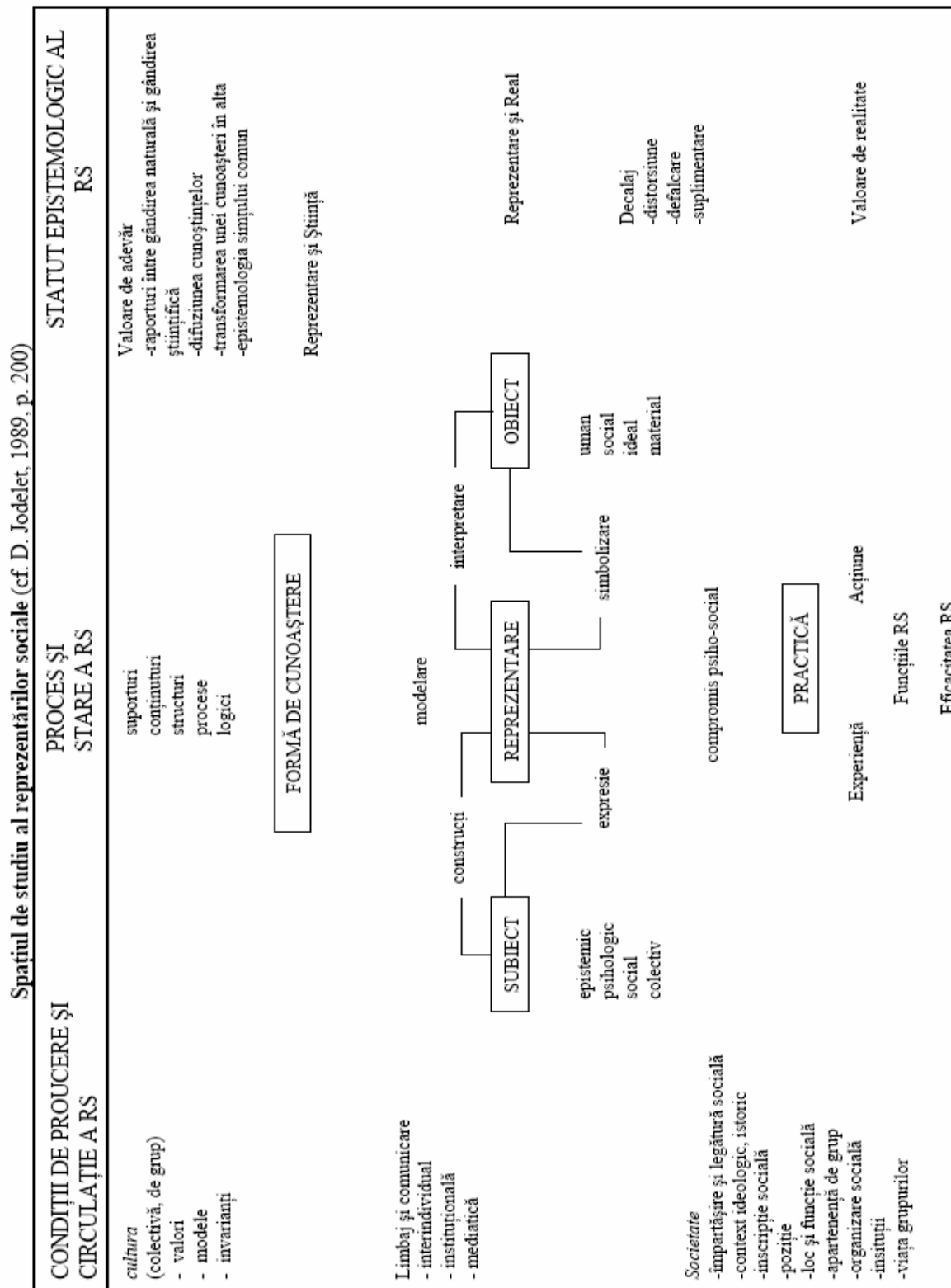
Paradigma reprezentărilor sociale și a cogniției sociale au elemente de apropiere, de convergență teoretică și metodologică, în măsura în care existența individului în societate nu poate fi abordată numai din perspectivă individuală sau numai din cea socială.

Atât teoria reprezentărilor sociale, cât și teoria cogniției sociale se concentrează asupra modului în care sunt folosite structurile de cunoaștere în scopul familiarizării și contextualizării stimulilor sociali. *Reprezentările sociale* sunt constructe negociate în cadrul grupurilor sociale în timp ce *schema cognitivă* este o reprezentare a realității elaborată în mintea actorilor sociali.

Este subliniat faptul că cercetările din domeniul cogniției sociale nu iau în considerare interacțiunile sociale și contextul socio-cultural și socio-economic în care sunt puse în funcțiune schemele cognitive.

Ca urmare, **cel de-al treilea capitol** al lucrării se concentrează asupra teoriei reprezentărilor sociale.

Trei concepte, cel de « *realitate socială* », cel de « *comunicare* » și cel de « *grup* », analizate în continuare, transpar în spatele teoriei reprezentărilor sociale și facilitează înțelegerea acesteia.

Cine știe și de unde? Ce și cum știe? Despre ce și cu ce efect?

Fig. nr. 4. Spațiul de studiu al reprezentărilor sociale

În acest capitol nu ne-am propus să negăm aportul cercetărilor asupra legăturii dintre atitudini și comportamente, ci să prezentăm problematica relației dintre discursuri și practici într-o altă perspectivă teoretică, cea a reprezentărilor sociale, deoarece una dintre caracteristicile teoriei reprezentărilor sociale este aceea de a fi preocupată de simțul comun, de cunoașterea profană și de a considera că “subiectul naiv” gândește după o logică proprie. De asemenea, practicile cotidiene sunt considerate a fi conduse de logici proprii simțului comun. Actorul social, conform teoriei reprezentărilor sociale nu acționează coerent, conform unei raționalități științifice, ci el este înzestrat cu diferite moduri de gândire și raționalitate care funcționează simultan.

Natura duală a reprezentărilor sociale reiese din faptul că ele sunt considerate a fi forme specifice de cunoaștere, în care se mixează senzorialul și logicul, ele fiind forme ale „cunoașterii simțului comun”, dar și „forme de gândire socială”. „Reprezentările sociale sunt modalități de gândire practică orientată spre comunicare, înțelegerea și stăpânirea mediului social, material și ideal.”¹¹

Astfel, reprezentările sociale pot fi definite ca forme de cunoaștere curentă, a simțului comun, caracterizate prin faptul că sunt socialmente elaborate și împărtășite, prin faptul că poartă asupra practicilor de organizare, de stăpânire a mediului înconjurător (material, social, ideatic) și a orientării conduitelor și comunicațiilor și prin faptul că concură la stabilirea unei viziuni asupra realității, comune unui ansamblu social (grup, clasă etc.) sau a unei culturi.

Ca formă de cunoaștere, reprezentarea stabilește o relație între un obiect circumscris unui mediu social, ideatic sau material și un subiect (individual sau colectiv) aflat în raport cu alți subiecți prin apartenență la grup, participare sau comunicare socială.

Reprezentările sociale se construiesc și se transformă în interiorul grupurilor sociale, fiind împărtășite de membrii acestora și constituind astfel realitatea lor socială. Într-o manieră dialectică se poate postula o legătura între reprezentările sociale și practicile sociale, în sensul că reprezentările determină practicile, iar practicile, la rândul lor, determină reprezentări. Se poate afirma astfel că reprezentările sociale cauzează practici, dar și că practicile noi, datorate schimbărilor din exterior vor produce schimbări

¹¹ Jodelet, D. 1989, *Les représentations sociale*, Paris, P.U.F., p. 361;

ale reprezentărilor sociale. Studiul reprezentărilor sociale se poate face astfel pornind atât de la practicile indivizilor cât și de la discursul lor, ceea ce implică faptul că prin discurs se poate accede, cel puțin parțial, la semnificația practicilor.

Reprezentările sociale nu se nasc într-un vid social, ci se ancorează în ceva deja existent, într-un context socio-cultural și istoric. Astfel paradigma reprezentărilor sociale consideră istoria, mai precis reconstruirea trecutului, adică memoria colectivă, ca “un arierplan al cunoștințelor împărtășite (...) care permit membrilor (grupului) să interpreteze și să facă familiar datele noi întâlnite în cursul vieții cotidiene.”¹² Legătura dintre cultură și reprezentările sociale este mai mult decât una de cauzalitate liniară, cultura putând fi utilizată ca un cadru de interpretare, ca un cadru simbolic și material care generează conduite, ca elemente de structurare a raportului cu lumea.¹³ Ca atare, raportul întreținut cu natura este unul istoric și cultural.

Pentru S. Moscovici, mai mult decât concepte, reprezentările sociale sunt teorii, fiind concepute ca „armonii dinamice (...) „teorii” sau „științe colective” sui- generis, destinate să interpreteze și să modeleze realul. Ele trimit spre un corpus de teme, de principii unitare și se aplică pe zone speciale de existență și de activitate (...). Ele determină câmpul de comunicări posibile, de valori și de idei prezente în viziunile acceptate de către grupuri, și reglează, în consecință, comportamentele dezirabile și admise”.¹⁴

În raport direct cu acest cadrul teoretic, cercetările privind reprezentările sociale ecologice, opiniile și atitudinile referitoare la mediul natural realizate de cercetătorii occidentali s-au axat pe diferite nivele de evaluare a acestora și au făcut apel la o diversitate de metode. Elaborarea unei metodologii unitare de cercetare a reprezentărilor sociale este cu atât mai dificilă cu cât, prin însăși natura lor, reprezentările sociale sunt în același timp fenomene individuale și sociale, care se formează în cadrul relațiilor dintre membrii unei societăți sau de actori sociali care dispun de un “fundament” cognitiv

¹² V. Haas și D. Jodelet, 1999, cf. Caillaud, S. (2010), *Représentations sociales et significations des pratiques écologiques: Perspectives de recherche* Vertigo – La revue électronique en sciences de l’environnement, Vol.10, nr.2, <http://vertigo.revues.org/9881>, consultat 25 oct.2010;

¹³ Jodelet, D, 2006, *Culture et pratiques de santé* în Nouvelle Revue de Psychologie;

¹⁴ Moscovici, S., 1976, *Social influence and social change*, London, Academic Press, p. 48;

(cunoștințe, procese etc.) și de un set de expectanțe cu privire la funcționarea socială adecvată.

Influențele în scopul schimbării reprezentărilor sociale pot fi organizate în trei categorii, care pot acționa fie în mod separat, fie conjugat, și care sunt analizate în continuare.

În primul rând, pornind de la *teoria nucleului central*, pot fi structurate unele modalități de influențare în scopul modificării elementelor centrale sau periferice, deoarece reprezentările sociale se transformă pentru a se adapta noilor experiențe sociale, chiar dacă tind să aibă o anumită stabilitate. În acest sens este cunoscut faptul că transformarea nucleului central duce la o schimbare radicală a celorlalte elemente constitutive ale reprezentării.

Cea de-a doua strategie constă în *influențarea grupului căruia îi aparține persoana*, valorificând teoria și practica influenței sociale a grupului, inclusiv a celui minoritar. Procesul prin care sunt influențate *atitudinile* în mod sistematic și căruia i-au fost dedicate multe cercetări este *persuasiunea*. Deci, atitudinea se poate schimba ca *urmare a expunerii la informațiile oferite de alte persoane*.

În cele din urmă, din perspectiva societală, *practicile sociale* pot avea un rol important în schimbarea reprezentărilor sociale.

Una dintre întrebările pe care ni le-am pus este următoarea: *Ecologia poate fi obiect de reprezentare socială?* D. Jodelet (1989) afirma „nu există reprezentare fără obiect”. Reciproca însă nu este valabilă căci există obiecte fără reprezentări sociale. Pentru a răspunde la această întrebare am căutat condițiile necesare emergenței unei reprezentări sociale. Studiind problema incidenței comunicării în teoria sa asupra reprezentărilor sociale, S. Moscovici se apleacă asupra condițiilor sociale de emergență a reprezentărilor. El se referă astfel la *dispersia și decalajul informațiilor* ce privesc obiectul reprezentat, care sunt inegal accesibile grupurilor deoarece, din cauza complexității obiectelor sociale, ale barierelor sociale și culturale, indivizii nu pot accede direct la informații cu adevărat utile pentru cunoașterea obiectului. Aceasta favorizează transmiterea indirectă a cunoștințelor, deci apariția a numeroase distorsiuni. Un alt aspect este legat de *focalizarea* asupra anumitor aspecte ale obiectului conform intereselor și implicării subiecților. Ea este legată de poziția specifică a grupului față de

obiectul reprezentării. Această poziție determină interesul deosebit pentru anumite aspecte ale sale. Focalizarea îi împiedică pe indivizi să aibă o viziune globală asupra obiectului. În final, S. Moscovici amintește despre *presiunea la inferență*, datorită necesității de a lua poziție, de a obține recunoașterea și adeziunea celorlalți. De fapt actorii sociali simt nevoia să aibă conduite și discursuri coerente în legătură cu un obiect pe care îl cunosc destul de prost. A comunica și a acționa în legătură cu acest obiect prost stăpânit, nu este posibil decât dacă prin inferență se acoperă zonele de incertitudine, presiunea la inferență favorizând adeziunea individului la opiniile dominante ale grupului său.

Pe lângă condițiile de emergență a unor reprezentări sociale puse în evidență de S. Moscovici, cum au fost dispersia informațiilor, focalizarea și presiunea la inferență, P. Moliner mai adaugă câteva condiții. El se referă la faptul că toate obiectele de reprezentare sunt obiecte polimorfe, în sensul că pot apărea sub diferite forme în societate: muncă, boală, cultură, toximanie, toate putând lua forme diverse. Obiectul de reprezentare corespunde deci unei clase de obiecte, nu unui unicat. În plus se referă la obiecte a căror stăpânire noțională sau practică are o importanță specifică pentru un anumit grup social. Ca urmare, aspectul polimorf al unui obiect social și valoarea sa de interes constituie două caracteristici principale ale unui obiect de reprezentare. În plus, dacă se afirmă existența unei reprezentări sociale, se afirmă în același timp și existența unui grup dat, și înseamnă, în același timp, a pune în discuție problema poziției grupului față de obiectul de reprezentare.¹⁵

De aici apar două configurații posibile, o *configurație structurală* și o *configurație conjuncturală*. Astfel, atunci când obiectul participă la geneza unui grup este vorba despre o configurație structurală iar atunci când obiectul intervine în istoria unui grup deja constituit, când grupurile trebuie să se confrunte cu un obiect nou și problematic este vorba despre o configurație conjuncturală.

Ambele situații permit apariția unei reprezentări sociale pentru că aceste situații conferă obiectului de reprezentare socială o valoare de miză socială.

Tipurile de mize care motivează procesul reprezentational pot fi identitare sau de coeziune socială.

¹⁵ P. Moliner, *ibidem*, 1993;

Miza identitară apare într-o configurație structurală când fiecare actor social își definește identitatea în funcție de reprezentările grupului său, sau întărește încă puțin afirmația existenței acestui grup. Ca urmare, identitatea contribuie la afirmarea existenței grupurilor sociale.

Coeziunea socială se manifestă într-o configurație conjuncturală. *Miza menținerii coeziunii sociale* nu poate fi întâlnită decât acolo unde această coeziune există deja, deci la un grup deja constituit, care se confruntă cu un obiect nou.

Noțiunea de miză nu poate fi înțeleasă dacă nu se iau în considerație relațiile pe care grupul le întreține cu alte grupuri sociale. Dacă stăpânirea obiectului corespunde unei mize, aceasta se întâmplă pentru că obiectul este investit cu o oarecare valoare, adică obiectul, mai exact reprezentarea lui este utilă grupului (fie o necesitate identitară, fie o necesitate de coeziune socială). Atunci când S. Moscovici afirma că reprezentările sociale au ca funcție „orientarea comunicațiilor și a comportamentelor sociale” el indica explicit că aceste conduite sunt îndreptate către un altul social, mereu prezent. Producerea unei reprezentări se face întotdeauna în raport cu altcineva/altceva. Ca urmare, atunci când se vorbește despre reprezentări sociale trebuie să se țină seama de grupul social, obiectul de reprezentare și de aspectul/obiectul social.

În concluzie, va exista elaborare reprezentățională atunci când din motive structurale sau conjuncturale un grup de indivizi este confruntat cu un obiect polimorf, a cărui stăpânire constituie o miză în termeni de identitate sau de coeziune socială, când stăpânirea acestui obiect constituie o miză și pentru alți actori sociali care interacționează cu grupul și când grupul nu este supus unei instanțe de reglare și de control strict sau rigid. Analizând aceste aspecte credem că se poate concluziona că există *reprezentări sociale despre ecologie*, într-o configurație conjuncturală, în fața unui obiect nou apărut în viața socială, având la bază miza coeziunii sociale și care prin propagare, vor duce spre formarea *atitudinilor ecologice*.

În finalul părții teoretice, în **cel de-al patrulea capitol**, a fost analizat cadrul legal și instituțional privind problematica mediului, începând cu un scurt istoric al apariției și dezvoltării gândirii și curentului ecologist.

Sunt analizate aspecte legate de Dreptul fundamental la un mediu sănătos și echilibrat ecologic oglindit în reglementările internaționale, unionale și naționale, de

cadru juridic internațional referitor la protecția mediului și la consacarea dreptului fundamental la un mediu sănătos și echilibrat ecologic. Este urmărită evoluția problematicii ecologice care se afirmă în planul cooperării internaționale începând cu anii 1960, ajungându-se, în urma parcurgerii unui lung proces evolutiv, la recunoașterea dreptului la mediu ca drept uman fundamental.¹⁶ În continuare sunt punctate câteva aspecte legate de Legislație unională în domeniul protecției mediului, consacarea și garantarea dreptului la un mediu sănătos în legislația Uniunii Europene.

Se concluzionează că dincolo de susținerile oricărei concepții, exploatarea și folosirea rațională a valorilor patrimoniului natural, rezolvarea deplină, corespunzătoare, a vitalei problematici ecologice impune cerința formulării unei noi etici a raporturilor omului cu mediul, coerente, active, pe baza unui interes real și acut al acestuia pentru conservarea constelației valorice proprii, cu alte cuvinte, alternativa unor moravuri noi, pentru folosirea rațională a naturii.

Ecologismul și soluția ecologică la sfidarea viitorului constituie un nou umanism, pentru că rezolvările durabile ale acestor probleme vor fi găsite numai de om și pentru om, „pentru ca mâine să fie ceea ce noi decidem să facem, și nu ceea ce timpul va decide în locul nostru”, așa cum afirmă N. Hulot în moto-ul sub care și-a publicat cartea *Pour un pacte ecologique* (2006). Ecumanismul presupune o schimbare a modului de a fi și a manierei de a gândi a fiecăruia. Adică, printre altele, formularea și acreditarea unei *ecosofii*, înțelesă ca o filosofie a post-modernității, a supraviețuirii omului ca specie între specii, într-un mediu cu echilibru ecologic precar, și ca o înțelepciune a viețuirii într-o epocă de acomodare și reacție la redefinirea datelor esențiale ale existenței, pentru că o altă lume, mai echitabilă și mai ecologică, este nu numai necesară, dar și posibilă, având ca motor comportamentul uman individual.

Devenirea ecologismului ca noul umanism al perioadei postmoderne¹⁷, în urma „revoluției ecologice”, asumată conștient de o specie în numele tuturor, reprezintă marea șansă de continuare și dezvoltare a civilizației umane, în condițiile din ce în ce mai

¹⁶ Kiss, Al., 2003, *Environnement, droit international, droits fondamentaux*, Cahiers du Conseil Constitutionnel no. 15.

¹⁷ C. Barbier, directorul L'Express, în numărul din 22 decembrie 2006 al publicației, a conferit un titlu semnificativ *per se* editorialului respectiv: *Un nouvel humanisme*

dificile de adaptare la mediu. Este, în același timp, o nouă victorie a Europei care, preluând rolul de lider ecologist mondial, se racordează la tradiția sa umanistă și renascentistă, care poartă în sine creativitatea și inovația științifică și artistică, îmbinând în mod natural raționalul și emoționalul, și transformă cultura sa prometeană (în sensul lui Goethe), sub presiunea nevoii de schimbare și adaptare, într-o ecosofie cu deschidere și vocație universale.¹⁸

Partea experimentală a tezei de doctorat este structurată sub forma a patru studii, ce vizează aspecte specifice ale problematicii investigate. Ele își propun obiective ce acoperă problematica abordată în analizele efectuate în partea teoretică.

Se utilizează un demers metodologic bazat în mare măsură pe *anchete și interviuri psiho-sociale* și pe aplicarea a două instrumente de cercetare (*Scala NEP – New Ecological Paradigm* și *Scala Levenson*). *Scala NEP* permite o analiză cantitativă și calitativă a rezultatelor obținute cu privire la atitudinile bazate pe noua paradigmă ecologică, racordată la principiile de bază ale concepției dezvoltării durabile și sustenabile, prin comportamente individuale și de grup pro-mediu și prin punerea în acțiune a responsabilității sociale a întreprinderilor industriale și, în general, a instituțiilor economice. *Scala NEP* vizează următoarele aspecte de nuanță ecologică: *Anti-excepționalismul* (presupunerea că oamenii resping ideea excepționalității umane, idee bazată pe viziunea conform căreia omul este mai presus de legile naturii), *Anti-antropocentrismul* (respingerea ideii că natura ar exista doar pentru a servi interesele și a satisface nevoile omului, ea neavând astfel nicio valoare proprie inerentă), *Limitarea creșterii* (preocuparea față de probleme legate de aspectele etice ale exploatării și dezvoltării resurselor naturale, de limitarea imixtiunii omului în natură și de limitarea creșterii demografice pentru a nu depăși capacitatea de sustenabilitate a Pământului), *Echilibrul natural* (afirmarea unui echilibru natural pe care intervenția neavenită a omului îl pune în pericol), *Criza ecologică* (accentuarea dependenței omului de resursele naturale și consecințele dezastruoase ale imixtiunii omului cu natura).

Scala Levenson (IPC) este un chestionar de autoevaluare, elaborat de Levenson în 1972. IPC evaluează gradul relației cauzale pe care persoanele o stabilesc între obținerea unei anumite aprecieri/ întăriri și propria lor conduită, respectiv ceea ce Rotter (1966) a

¹⁸ Duțu, Mircea, 2007, *Tratat de dreptul mediului*, Ediția 3, Editura C.H. Beck, București;

conceptualizat prin termenii de *control intern* versus *control extern*. *Scala I (control intern)* indică în ce măsură persoana stabilește legături între comportamentul său și evenimentele viitoare. *Scalele P și Ș* evaluează sentimentul de determinare al persoanei din exterior, de alte persoane – (P) sau de șansă (Ș).

Studiul nr. 1 se referă la evidențierea spectrului de reprezentări, opinii și atitudini ecologice ale studenților. El a avut, ca un prim obiectiv evaluarea fidelității Scalei NEP prin calcularea *coeficientului Alfa (α) Cronbach* și s-a constatat că Indicele global Alfa Cronbach al Scalei NEP, la cei 15 itemi, *este acceptabil, fiind de peste 0,75* iar analiza statistică a evidențiat o consistență internă satisfăcătoare a subscalelor/itemilor din NEP.

Al doilea obiectiv al primului studiu vizează evidențierea relațiilor dintre nivelul reprezentărilor, opiniilor și atitudinilor referitoare la mediul natural și locus-ul de control. Ipoteza cercetării face predicția că nivelul conștiinței și valorilor ecologice, evidențiate prin reprezentările sociale, opiniile și atitudinile pro-ecologice ale studenților este ridicat.

Ipoteze specifice au fost următoarele: a) reprezentările sociale referitoare la mediul natural influențează opiniile și atitudinile ecologice; b) persoanele internaliste au opinii și atitudini ecologice cu un indice de frecvență mai mare decât cel al persoanelor externaliste; c) scorul obținut la itemii din NEP care evidențiază opinii și atitudini pro-ecologice corelează pozitiv cu internalismul (I) evidențiat cu scala Levenson; d) scorul obținut la itemii din NEP care evidențiază opinii și atitudini non-ecologice corelează pozitiv cu externalismul (*sentimentul unui control prin alte persoane – (P) sau de șansă (Ș)* - evidențiat cu scala Levenson.

Pentru investigarea spectrului de reprezentari sociale, opinii și atitudini ecologice și a unor factori determinanți ai acestora, s-au aplicat Scala NEP (New Environmental Paradigm) și Scala controlului Levenson (*“The Internal, Powerful Other and Chance Scales” - IPC*) la un lot de 210 studenți cu vârsta cuprinse între de 18 - 30 ani, dintre care 75,5 % subiecți de gen feminin și 24,5 %,de genul masculin.

Analiza și interpretarea datelor privind spectrul de reprezentări, opinii și atitudini ecologice ale studenților arată că media generală a scorurilor la Scala NEP obținută de studenți este de 3,93, scorul maxim fiind de 5 puncte. Ca atare, *spectrul de reprezentări, opinii și atitudini pro-ecologice ale participanților la acest studiu este de nivel mediu.*

Analiza pe subscale scoate în evidență câteva aspecte interesante.

La subscala *Anti-exceptionalism*, se respinge ideea excepționalității umane, idee bazată pe viziunea conform căreia omul este mai presus de legile naturii, obținându-se un scor mediu de 4,19. Această idee a „excepționalității umane” care susține poziția dominantă a omului asupra lumii naturale, pe de o parte, și a economiei asupra naturii, pe de altă parte, este respinsă de studenții investigați.

La subscala *Anti-antropocentrism* studenții resping ideea dominanței omului asupra naturii, obținând un scor mediu de 3,88, dovedind că au interiorizat reprezentări sociale ecologice și opinii care sunt în consens cu noua paradigmă ecologică. De asemenea, se respinge, în general, ideea că natura ar exista doar pentru a servi interesele și a satisface nevoile omului, precum și concepția conform căreia omul ar avea dreptul să modifice mediul natural după cum dictează propriile interese și nevoi.

La subscala *Limitarea creșterii* studenții obțin un scor mediu de 3,64, ceea ce înseamnă că tinerii investigați tind să adere la noua paradigmă ecologică, fiind preocupați de probleme etice ale exploatării și dezvoltării resurselor naturale, de limitarea imixtiunii omului în natură și de limitarea creșterii demografice pentru a nu se depăși capacitatea de sustenabilitate a Pământului.

La subscala *Echilibrul natural* studenții obțin un scor mediu de 4,08, fiind conștienți de fragilitatea echilibrului ecologic în condițiile exploatării iraționale a resurselor naturale și a poluării. Fiind conștienți de consecințele negative ale imixtiunii omului în natură și de vulnerabilitatea lumii naturale, studenții își exprimă opinii prin care resping viziunea economico-socială dominantă din țările occidentale puternic industrializate, conform căreia echilibrul natural ar fi destul de puternic pentru a face față provocărilor industriei moderne.

Un scor mediu de 4,18 a fost obținut la subscala *Criza ecologică*, arătând că studenții investigați sunt conștienți de posibilitatea unei crize ecologice datorită consecințelor dezastruoase ale imixtiunii omului cu natura. Noua paradigmă ecologică accentuează dependența omului de resursele naturale și insistă asupra necesității exploatării raționale a acestora, astfel încât omul să trăiască în armonie cu mediul natural.

Ipoteza de la care am plecat în această investigație s-a confirmat în sensul că nivelul conștiinței ecologice și a valorilor ecologice este de nivel ridicat, fapt evidențiat

prin procentajele relativ mari (peste 80 %) ale exprimării de către subiecții investigați a unui *acord total* sau *acord parțial* referitor la opiniile și atitudinile ecologice relevate de noua paradigmă ecologică (NEP), care vizează și reprezentările sociale pro-ecologice.

Analiza datelor obținute prin aplicarea *Scalei de control Levenson* (“*The Internal, Powerful Other and Chance Scales – IPC*”) și a *Scalei NEP*, evidențiază faptul că participanții cu frecvente opinii, atitudini și comportamente pro-ecologice relevate cu scala NEP, se caracterizează în mare măsură prin *sentimentul controlului intern* al evenimentelor și al situațiilor-problemă de natură ecologică.

În schimb, persoanele care manifestă mai rar și/sau mai puține opinii, atitudini și comportamente pro-ecologice se caracterizează în mai mare măsură prin *sentimentul controlului extern* al evenimentelor și al situațiilor-problemă de natură ecologică. Acești participanți la cercetare obțin scoruri mai mari la *scala P* (controlul prin alte persoane) și la *scala Ș* al absenței controlului (sentimentul intervenției șansei).

	Locus of control intern	Locus of control extern “P” (control prin alte persoane)	Locus of control extern “S” (credința în șansă)
Opinii/atitudini pro-ecologice cu indice mare de exprimare (5, 4)	.75 **	-.51**	- .47 *
Opinii/atitudini pro-ecologice cu indice redus de exprimare (1, 2)	-.51**	.69 **	.65 **

* $p < .002$; ** $p < .001$

Fig. nr. 5. Corelațiile (r) dintre opiniile și atitudinile pro-ecologice și “locus of control”

Din tabelul de mai sus rezultă că există corelații pozitive, puternic semnificative (la $p < .001$) între opiniile /atitudinile pro-ecologice cu indice mare de exprimare și controlul intern. În schimb, între opiniile /atitudinile pro-ecologice cu indice redus de

exprimare și controlul intern corelațiile sunt negative. Deci, există diferențe puternic semnificative (la pragul $< 0,001$) între studenții participanți la studiu care exprimă frecvente opinii, atitudini și comportamente pro-ecologice în raport cu cei care exprimă mai rar și/sau mai puține opinii, atitudini și comportamente pro-ecologice în privința locului controlului, respectiv a modalităților de control a diferitelor evenimente sau situații-problemă de natură ecologică.

În continuare s-au analizat relațiile dintre nivelul opiniilor și atitudinilor pro-ecologice și sentimentul controlului la subiecții de gen feminin comparativ cu subiecții de gen masculin.

Pe baza testelor statistice Pearson Chi-Square (χ^2), Kendall și Gamma, se poate afirma că există diferențe semnificative ($p < 0,005$) în privința efectului sentimentului controlului asupra opiniilor și atitudinilor ecologice în cazul studentelor cu un procentaj al frecvenței acestora mai mare ca media, în raport cu studentele care au un procentaj al frecvenței acestora mai mic decât media. Deci, rezultă existența unei puternice asocieri între nivelul procentajului opiniilor și atitudinilor ecologice exprimate de către studente și sentimentul controlului intern sau extern.

În cazul unui nivel al opiniilor și atitudinilor pro-ecologice cu valori mai mari decât media, studenții au sentimentul controlului intern într-un procentaj de 65,7 % și sentimentul controlului extern în proporție de 50 %. În condițiile unui nivel sub medie al opiniilor și atitudinilor pro-ecologice studenții au sentimentul controlului intern în proporție de 34,3% și sentimentul controlului extern în proporție de 50,0 %.

Rezultă că atât studentele cât și studenții au mai frecvent un sentiment al controlului intern, dar se caracterizează și printr-un control extern, astfel încât cred și în intervenția altor persoane sau a șansei pentru rezolvarea problemelor ecologice.

Se poate constata că în cazul studenților nu există diferențe semnificative statistic în privința asocierii nivelului opiniilor și atitudinilor pro-ecologice (peste valoarea medie sau sub valoarea medie) cu sentimentul controlului ("locus of control").

Ecologic– Control (Studenti)

Symmetric Measures

		Value	Asymp. Std. Error ^a	Approx. T ^b	Approx. Sig.
Ordinal by Ordinal	Kendall's tau-b	.157	.109	1.441	.150
	Kendall's tau-c	.154	.107	1.441	.150
	Gamma	.314	.208	1.441	.150
N of Valid Cases		81			

a. Not assuming the null hypothesis.

b. Using the asymptotic standard error assuming the null hypothesis.

Fig. nr.6. Gradul de asociere a opiniilor și atitudinilor pro-ecologice cu sentimentul controlului la studenți

Symmetric Measures: Ecologic– Control (Studente)

		Value	Asymp. Std. Error(a)	Approx. T(b)	Approx. Sig.
Ordinal by Ordinal	Kendall's tau-b	.224	.079	2.837	.005
	Kendall's tau-c	.218	.077	2.837	.005
	Gamma	.435	.137	2.837	.005
N of Valid Cases		155			

a Not assuming the null hypothesis.

b Using the asymptotic standard error assuming the null hypothesis.

Fig. nr.7. Gradul de asociere a opiniilor și atitudinilor pro-ecologice cu sentimentul controlului la studente

După cum rezultă din datele prezentate în condițiile în care studentele și studenții au un “locus of control intern”(sentimentul controlului intern), opiniile și atitudinile ecologice cu valori peste medie sunt exprimate într-un procentaj relativ mare. Astfel, la studenți controlul intern este de 65,7 % , iar la studente numai de 51,4 %.

Ipoteza conform căreia, *în condițiile unui nivel crescut al opiniilor și atitudinilor pro-ecologice studenții au un sentiment al controlului intern mult mai frecvent decât studentele s-a confirmat.*

Studiul nr. 2 vizează o analiză comparativă a interesului tinerilor de naționalitate română și maghiară pentru problematica protecției mediului.

Obiectivul investigației a constat în realizarea unui studiu comparativ privind opiniile, atitudinile și preocupările referitoare la protecția mediului natural manifestate de tinerii de naționalitate română și maghiară.

S-a pornit de la ipoteza conform căreia nu există diferențe semnificative în privința opiniilor, atitudinilor și preocupărilor referitoare la protecția mediului natural manifestate de tinerii de naționalitate română și maghiară.

Pentru verificarea acestei ipoteze s-a utilizat o *ancheta psiho-socială* referitoare la problematica reprezentărilor, opiniilor și atitudinilor ecologice, concepută de noi, care se bazează pe 11 întrebări, cu răspunsuri la alegere.

Sondajul de opinie – *prin interviu individual* - s-a realizat în perioada februarie 2009 – mai 2010. S-a preferat utilizarea unor operatori, pentru a se utiliza procedura “față în față”, respondenții fiind chestionați în locațiile de reședință.

Metoda de eșantionare a fost selecția rațională (*judgment samples*) și selecția în lanț (*metoda bulgăreli de zăpadă*). Eșantionarea s-a bazat pe raționamentul sau pe presupunerea controlată a operatorului de interviu că respondentul reprezintă populația de interes. Eșantionarea s-a bazat pe faptul că respondenții oferă numele altor respondenți care fac parte din populația de interes. Eroarea de eșantionare a fost de 3,86%, pentru un interval de încredere de 95%.

Populația inclusă în investigație a fost formată din tineri din județe din Transilvania (Brașov, Cluj, Mureș, Covasna, Satu Mare), eșantionul fiind format din 625 de tineri, din care 76.80 % de *naționalitate română* și 23.20 % de *naționalitate maghiară*. În ceea ce privește structura eșantionului pe *sexe*, au fost investigați 308 tineri de sex masculin și 317 persoane de sex feminin. Având în vedere și caracteristica *naționalitate*, eșantionul are 233 de tineri de *naționalitate română* de sex masculin și 247 de sex feminin. Tinerii de *naționalitate maghiara* sunt 75 de sex masculin și 70 de sex feminin. În acest sens menționăm că atunci când au o opinie puternică referitoare la protecția mediului, un procent de 25.90 % dintre tinerii chestionați încearcă să îi convingă *des* pe ceilalți de importanța respectivei opinii, un segment important din eșantion (49.80 %) face aceasta *din când în când*, în timp ce doar 5.30 % din cei chestionați nu au făcut

niciodată acest lucru. Tinerii consideră că *principala prioritate în abordarea protecției mediului*, în foarte mare măsură, rezidă în creșterea nivelului de educație și conștientizarea populației în spiritul protecției mediului (37.60 %), respectiv prevenirea poluării (32.60 %).

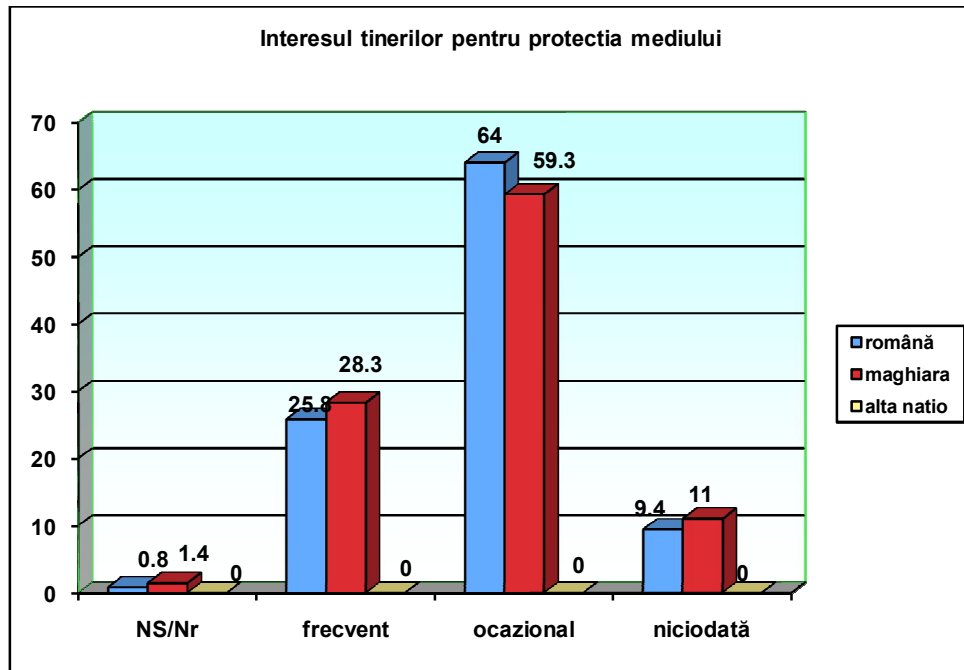

Fig. nr. 8. Interesul tinerilor pentru protecția mediului

Principalele direcții de acțiune urmate de tinerii chestionați, în ceea ce privește problema deșeurilor, sunt în mare și foarte mare măsură: *reciclarea* (67.10 %), apoi *utilizarea produselor ecologice* (64,90 %). *Folosirea sistemelor re folosibile și reîncarcabile și achiziționarea produselor cu durată lungă de viață* sunt direcții de acțiune mai puțin urmate, fiind folosite în mică și foarte mică măsură în procent de 67.10 %, respectiv 64.90 %.

Un procentaj de 62.80 % din subiecții de nationalitate maghiara *ar dori să aibă mai multe informații despre dezvoltarea durabilă* și 25.90% dintre subiecții de nationalitate română afirmă că *au într-adevăr nevoie de mai multe informații despre dezvoltarea durabilă*. Un procent de 18.60 % dintre maghiari și 19.20 % dintre români *sunt mulțumiți de ceea ce știu deja* referitor la dezvoltarea durabilă.

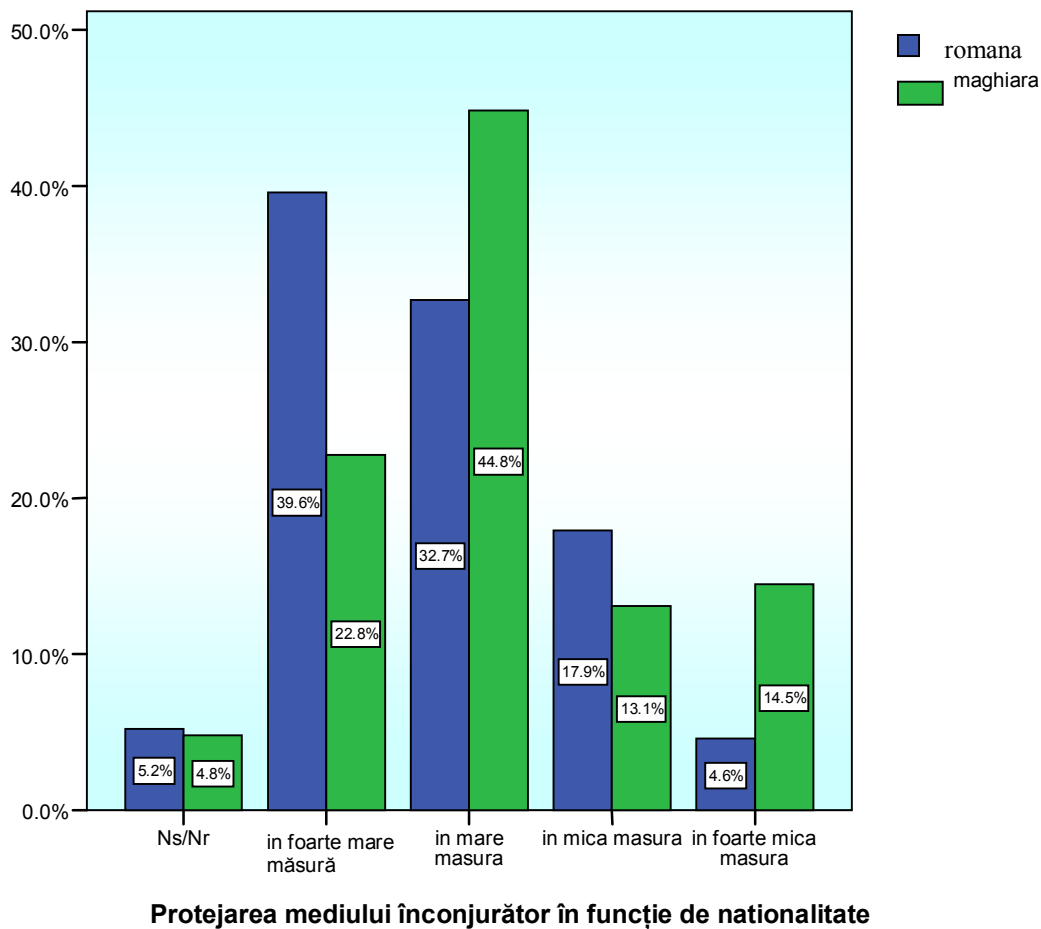

Fig. nr. 9. Protejarea mediului înconjurător în funcție de naționalitate

Pe baza schimburilor de opinii legate de protecția mediului, tinerii consideră că adesea este necesar să își modifice unele deprinderi și obișnuințe, dar în primul rând se cere revizuit modul în care privesc și mai ales înțeleg raporturile om-natură. Viitorul socio-economic a devenit nu numai preocupant, ci și presant. Tocmai de aceea sunt necesare și abordările pro-mediu bazate pe schimburi de informații și de strategii acționale ecologice.

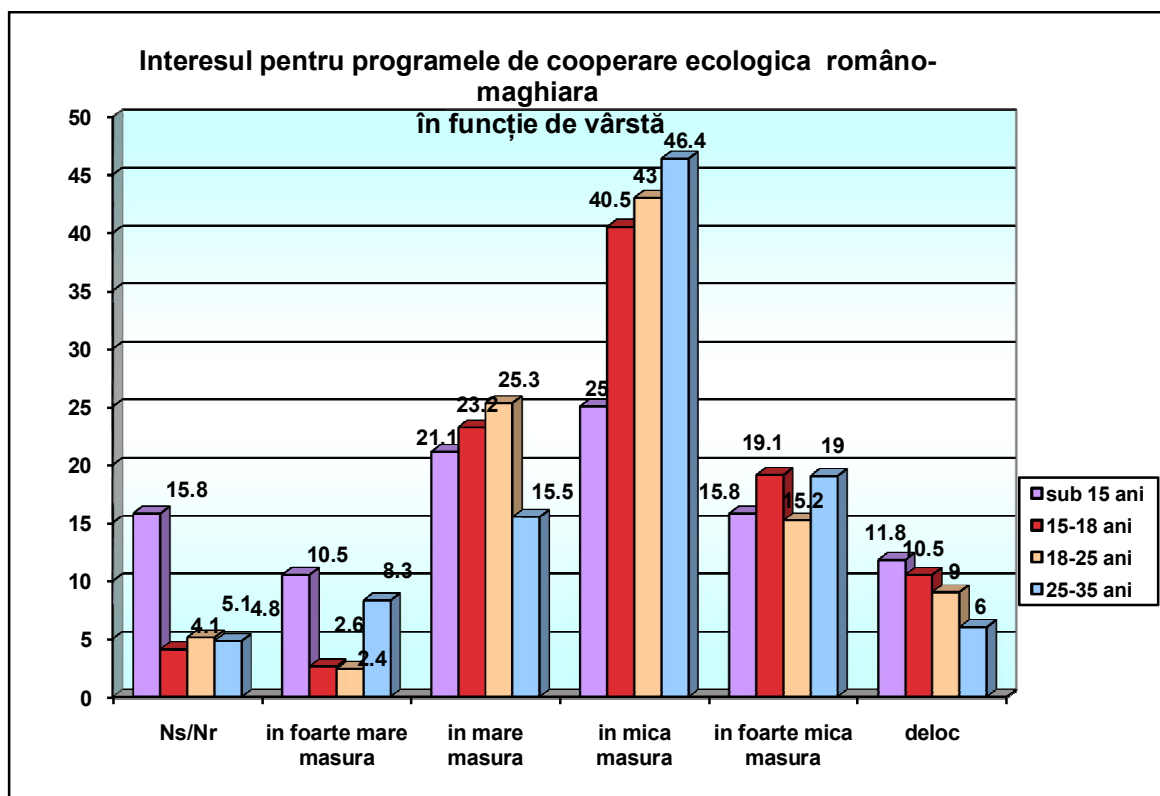

Fig. nr. 10. Interesul pentru programele de cooperare ecologică româno-maghiare în funcție de vârstă

Dacă ne referim la răspunsurile participanților la studiul de față în ceea ce privește schimbul de informații și de acțiuni din domeniul protecției mediului natural, dintre tinerii din România și din Ungaria, sau dintre tinerii români și maghiari din țara noastră, putem deduce că în contextul european actual naționalismul cedează locul regionalismului.

Tinerii, indiferent de naționalitate, se caracterizează în general prin faptul că au reprezentări sociale ecologice, precum și opinii și atitudini pro-mediu care reprezintă o premisă pentru comportamente de protecție a mediului natural.

Studiul nr. 3 a avut ca obiectiv investigarea reprezentărilor sociale, opiniilor, atitudinilor și comportamentelor ecologice privind o viață sănătoasă în mediul natural.

Am emis ipoteza conform căreia reprezentările sociale ecologice structurate în mod treptat, încă din copilărie, determină formarea și exprimarea unor opinii, atitudini și comportamente pro-mediu. Din totalul de 277 participanți la cercetare, 44,6% au fost

elevi de liceu, 44,6% au fost studenți și 10,8% au fost manageri din diferite ramuri ale industriei.

Analiza datelor obținute pe baza *chestionarului* privind reprezentările sociale, opiniile și atitudinile ecologice privind o viață sănătoasă în mediul natural (elaborat de noi) a evidențiat, în principal faptul că în mare măsură participanții la această investigație sunt preocupați de acest aspect, având *o conștiință ecologică care se poate converti în comportamente de protecție a mediului natural*.

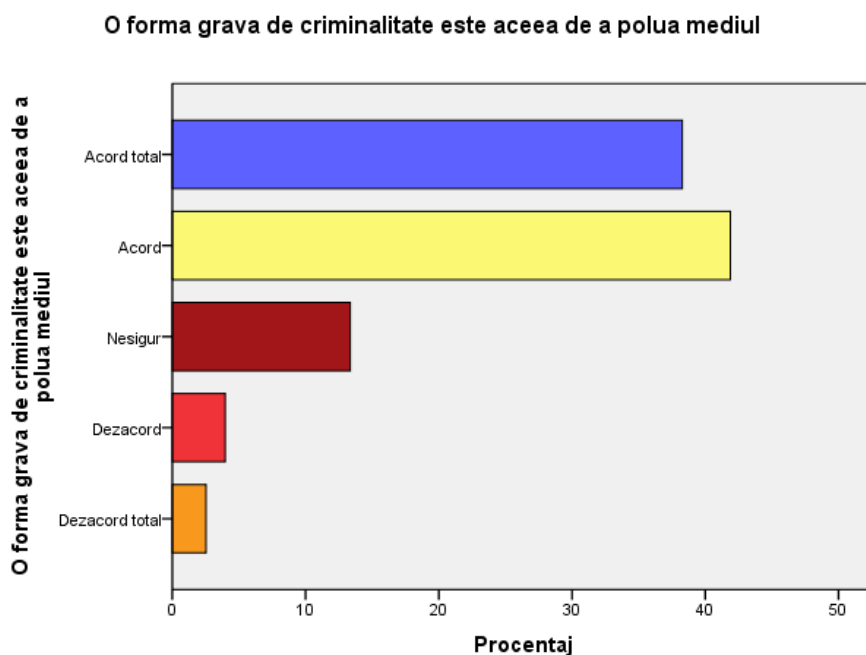

Fig. nr.11. Procentul de subiecți care consideră că poluarea mediului constituie o formă gravă de criminalitate

Un comportament non- ecologic se poate însă manifesta uneori la unii tineri dacă, de exemplu, “în ariile protejate nu li s-au adus la cunoștință regulile privind respectarea mediului natural”. Astfel, un procentaj redus, de 6,5%, din rândul celor intervievați, indică existența unei categorii de persoane ce nu se consideră suficient informată din punct de vedere al protecției mediului natural.

Din punct de vedere profesional cred că am capacitatea de a proteja mediul înconjurător

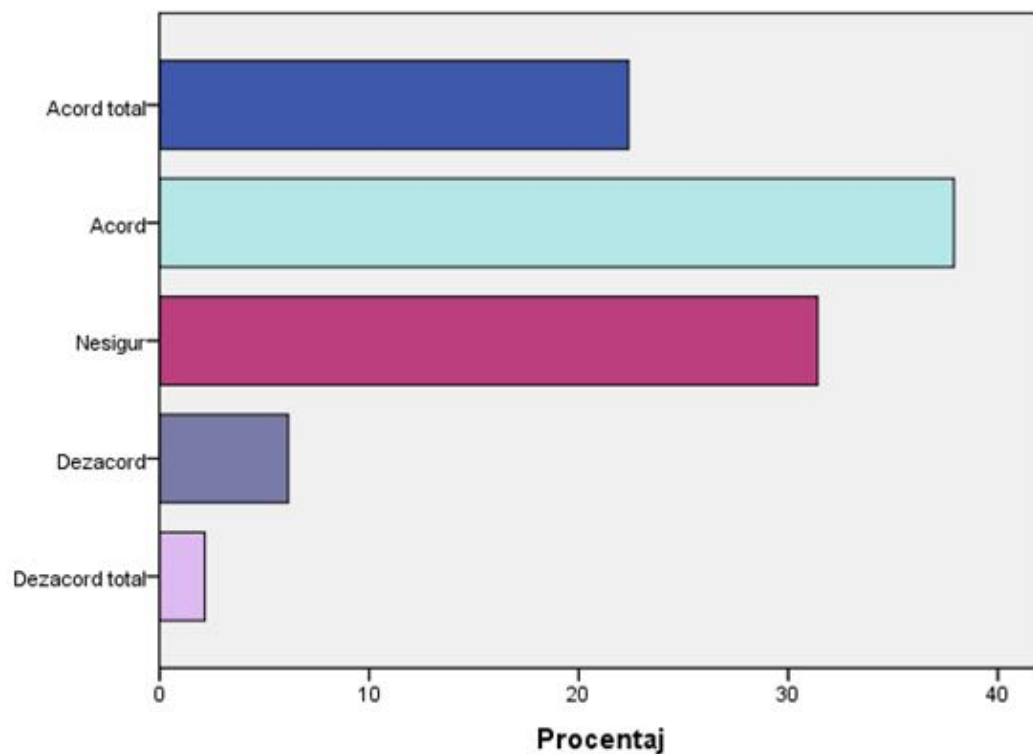

Fig. nr. 12. Procentul de subiecți care consideră că din punct de vedere profesional au capacitatea de a proteja mediul înconjurător

Problema degradării mediului vizează, în mod firesc și deopotrivă, fiecare individ și fiecare națiune. De aceea, cetățenii trebuie să fie bine informați asupra acestui aspect, generând, astfel, luări de poziție adecvate, exprimări ale opiniilor și ale atitudinilor pro-mediului.

Studiul nr. 4 este cel prin care am demonstrat în cel mai clar mod necesitatea și utilitatea cercetărilor din sfera psihologiei mediului, pe care o concepem ca disciplină de graniță între psihologia socială și psihologia organizațională. Există preocupări pentru studierea variabilelor psihosociale și psihologice care în diferite contexte socio-economice influențează atitudinile și comportamentele pro-ecologice. În ultimele decenii problematica strategiilor ecologice și a comportamentului angajaților din întreprinderile industriale pentru protecția mediului înconjurător, pornind de la înțelegerea adecvată a

noțiunii de dezvoltare durabilă, a fost abordată de numeroase organisme internaționale (ONU, Comisia Europeană, UNESCO etc.) și de numeroși cercetători.

Obiectivul studiului patru a constat în evidențierea opiniilor, atitudinilor, strategiilor și politicilor economico-ecologice ale managerilor și angajaților din întreprinderi industriale privind protecția mediului înconjurător.

Ipoteza de la care am pornit în această investigație este următoarea: se prezumă că în prezent există un nivel mediu al conștientizării necesității transpunerii în fapt a opiniilor, atitudinilor, strategiilor și politicilor economico-ecologice din întreprinderi industriale privind protecția mediului înconjurător.

La acest studiu au participat un număr de 30 de persoane active profesional, din diferite ramuri ale economiei cu vârstele cuprinse între 20 și 67 de ani, procentajul cel mai mare fiind înregistrat la nivelul vârstelor de 35, 37 și 51 de ani.

Instrumentele utilizate în investigație au fost: *Chestionarul ECO-BILANȚ, al opiniilor și atitudinilor ecologice ale personalului din întreprinderi*, elaborat de noi, și *scala NEP* (New Ecological Paradigm).

- Chestionarul Eco-bilanț vizează următoarele aspecte: acțiunile de sensibilizare și de educație ecologică, opiniile despre impactul măsurilor de protecție a mediului asupra dezvoltării întreprinderii în mediul concurențial actual, opinia despre impactul unei “carte ecologice” a întreprinderii, atitudinea față de finanțarea politicii și măsurilor ecologice în întreprindere, opinia privind obiectivele și acțiunile de protecție a mediului compatibile cu dezvoltarea întreprinderii, comportamentul adecvat față de protecția mediului al conducerii întreprinderii și al angajaților.

Studiul se înscrie în seria de cercetări prin care se încearcă să se demonstreze necesitatea transpunerii în fapt a atitudinilor și comportamentelor ecologice pentru optimizarea responsabilității sociale a întreprinderilor.

Ipoteza de la care am plecat în această investigație s-a confirmat. *Nivelul conștiinței ecologice și a valorilor ecologice al angajaților investigați din întreprinderile industriale este de nivel mediu*, fapt exprimat prin procentajele de nivel mediu (50-57 %) ale exprimării unor opinii și atitudini ecologice adecvate ale angajaților din întreprinderi. Aceleași procentaje de nivel mediu sau relativ scăzut (40-47 %) s-au constatat și în privința strategiilor și politicilor direcțiunii, consiliilor de administrație și ale sindicatelor

de protecție a mediului înconjurător, prin alocarea de resurse financiare pentru măsuri ecologice, anti-poluante.

Semnificativ este faptul că luarea măsurilor legale de protecția mediului se consideră a fi în *foarte mare măsură* un ajutor în planul concurențial și economic viitor de către 26,7 % dintre angajații investigați, iar un procentaj de 43,3 % consideră că în *mare măsură* reprezintă un ajutor în planul concurențial și economic viitor.

Aplicarea masurilor de protecție a mediului in intreprinderii constituie un avantaj competitiv în mediul concurențial și economic viitor

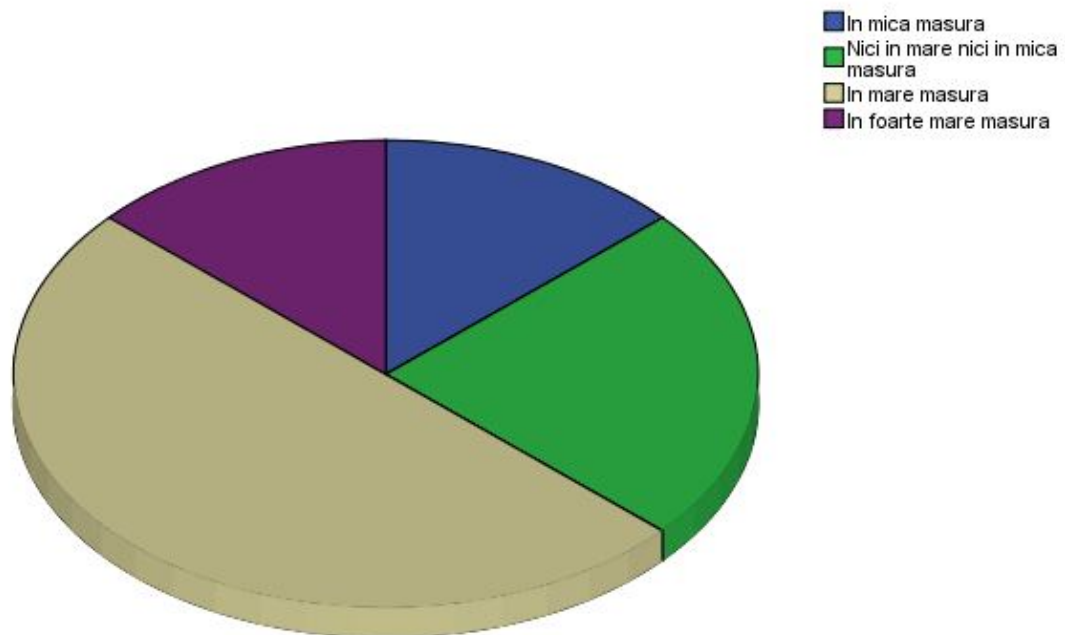

Fig. nr. 13. Procentul de subiecți care consideră că aplicarea măsurilor de protecție a mediului în întreprinderi constituie un avantaj competitiv în mediul concurențial și economic viitor

Important este însă faptul că 53,3% dintre participanții la studiu privesc *semnarea unei carte ecologice în cadrul întreprinderii în care lucrează ca fiind metoda ideală prin care tot personalul este obligat să respecte și să protejeze mediul natural.*

Semnarea unei "carte ecologice interne" in intreprindere ar fi de ajutor pentru protectia mediului

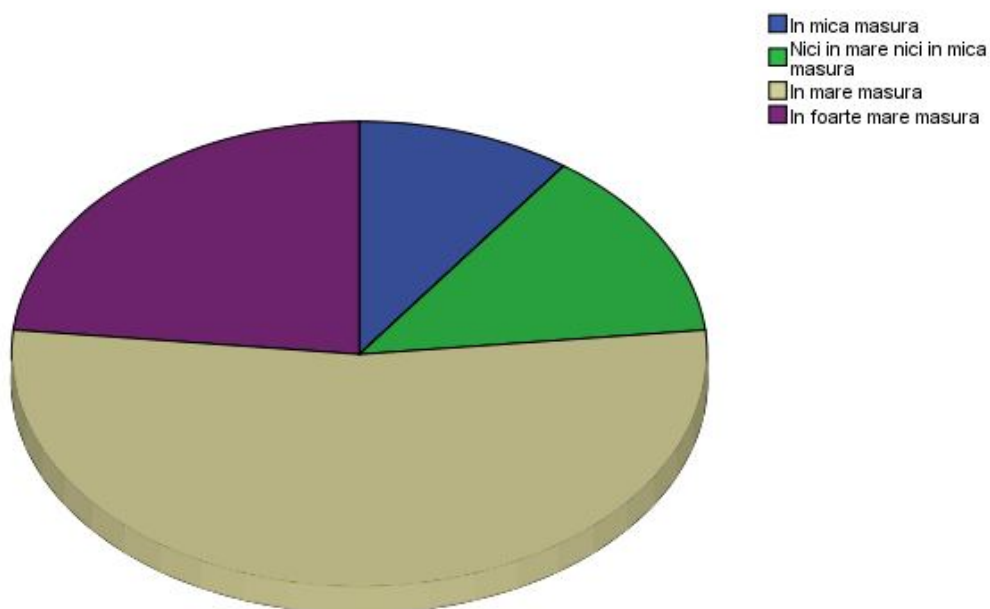

Fig. nr. 14. Procentul de subiecți care consideră că semnarea unei „carte ecologice interne” în întreprindere ar fi de ajutor pentru protecția mediului

Răspunsurile participanților la studiu ne sugerează că la fiecare dintre cei 15 itemi din NEP majoritatea respondentilor sustin convingerile și atitudinile pozitive față de natură și mediul înconjurător.

	Total de acord	De acord	Nu știu	Împotrivă	Total împotrivă
1. Ne apropiem de limita numărului de oameni pe care planeta Pământ îi poate suporta.	45,5 %	30,5%	10 %	5 %	
2.Omul are dreptul de a modifica mediul natural după propriile nevoi.		10,5 %	9,5 %	48,5 %	31,5 %
3.Când omul interferează cu natura cauzează adesea consecințe dezastruoase.	68,5%	24,5 %	7 %		
4. Iscușința omului este o garanție a faptului că niciodată nu se va ajunge la situația în care planeta Pământ să nu mai poată fi locuibilă.	55,5 %	20,5 %	24 %		
5. Omul abuzează în mod drastic de mediul înconjurător.	71,5 %	28,5 %			
6. Pământul are destule resurse naturale, trebuie doar să învățăm cum să le exploatăm.	24 %	25,5 %	15,5 %	20 %	15 %
7. Plantele și animalele au aceleași drepturi la existență ca și oamenii.	39,5%	35,5 %	10 %	15 %	
8. Echilibrul natural este destul de puternic pentru a rezista impactului cauzat de țările puternic industrializate.		10 %	10,5 %	65 %	14,5
9. În ciuda abilităților noastre speciale și noi oamenii suntem supuși legilor naturii.	80,5 %	15 %	4,5 %		
10. Așa numita „criză ecologică” cu care s-ar confrunta omenirea este o exagerare.		10 %	5 %	50 %	35 %
11. Pământul este ca o navă spațială ce are foarte puțin spațiu și foarte puține resurse.	45 %	34,5 %	5,5 %	15 %	
12. Omul este menit să domnească peste lumea naturală.	4,5 %	5,5 %	10%	49,5 %	30,5 %
13. Echilibrul natural este extrem de delicat și ușor de răsturnat.	55 %	35,5 %	9,5 %		
14. Omul va învăța în cele din urmă destule despre modul în care funcționează natura pentru a o putea controla.		8,5	11 %	45,5 %	35 %
15. Dacă lucrurile continuă pe făgașul actual în curând ne vom confrunta cu o catastrofă ecologică de proporții.	25,5 %	34,5 %	5,5 %	24,5	10 %

Fig. nr.15. Procentajele răspunsurilor la itemii Chestionarului NEP (New Environmental Paradigm)

Rezultatele prezentului studiu sunt, în linii mari, în consens cu diferite cercetări occidentale care au vizat atitudinile și comportamentele pro-ecologice ale angajaților din întreprinderile industriale și din alte organizații economice. Astfel, s-a constatat că opiniile, atitudinile și comportamentele privind protecția mediului natural ale angajaților sunt determinate în mare măsură de interrelațiile dintre trei categorii de factori: *psihosociali, economici și ecologici*.

În opinia angajaților din industrie, dezvoltarea concurențială viitoare a întreprinderilor, legată și de o dezvoltare economică sustenabilă și durabilă, presupune într-adevăr măsuri pro-ecologice. Dar acestea depind în mare măsură de investițiile

financiare alocate, care din păcate nu sunt suficiente în prezent, precum și de managementul bazat pe utilizarea unei tehnologii anti-poluante și de implicarea tuturor angajaților, a managerilor și a sindicatelor.

Din analiza rezultatelor la *Scala NEP* și la *Chestionarul Eco-bilanț* rezultă că angajații din industrie resping viziunea „antropocentrică” a lumii, care susține că omul este stăpânul naturii, iar mediul natural este considerat exclusiv în referință cu satisfacerea prin orice mijloace a trebuințelor omului.

Dimpotrivă, participanții la studiu manifestă în mod predominant o viziune „ecocentrică”, fiind conștienți de limitele resurselor naturale și de posibilitatea unei crize ecologice, fiind de acord că trebuie promovate atitudinile și comportamentele de protecție a mediului natural. Se poate deduce faptul că la participanții la acest studiu se manifestă strânse legături între credințele, valorile și normele personale referitoare la comportamentele ecologice din procesele industriale, pe de-o parte, și viziunea pe care o au despre mediul ambiant și despre protecția acestuia, pe de altă parte. În viziunea „ecocentrică”, relevată cu *Scala NEP*, reprezentarea lumii este bazată pe considerarea mediului ca un sistem complex al interacțiunilor dintre faună și floră, între resursele naturale și acțiunile omului asupra lor. Deci, putem considera că opiniile și credințele „eco-centrice” pot reprezenta un predictor al atitudinilor și al comportamentelor care vizează protecția mediului natural și încadrarea în paradigma dezvoltării durabile și sustenabile.

O contribuție originală a tezei de doctorat constă în investigarea reprezentărilor sociale ecologice, a opiniilor, atitudinilor și comportamentelor pro-mediu ale tinerilor și ale angajaților din întreprinderi industriale din zona transilvană a țării noastre, pe baza *noii paradigme ecologice (NEP)*. Utilitatea unei asemenea abordări a fost confirmată în ultimele decenii și prin investigațiile realizate de alți cercetători din S.U.A. și din țările europene occidentale.

Investigațiile întreprinse de noi au evidențiat utilitatea cercetărilor exploratorii-corelaționale în privința evidențierii factorilor implicați în formarea și exprimarea opiniilor, a atitudinilor ecologice și în concretizarea acestora în comportamente de protecție a mediului natural. Pornind de la cunoașterea acestor factori, s-au făcut și propuneri pentru

optimizarea legislației referitoare la mediul natural, subliniindu-se, printre altele, importanța *responsabilității sociale a întreprinderilor industriale*.

Până în prezent, la noi în țară nu s-a pus suficient accent pe componentele *sociale, societale și de protecție a mediului natural*, caracteristice *responsabilității sociale a întreprinderilor industriale*. Tocmai de aceea, propunem să se aplice la nivelul managerial al întreprinderilor principiile *Psihologiei mediului și ale Psihologiei organizaționale*, prin acestea sporind și oportunitățile angajaților de a participa la acțiuni pro-mediu și de a influența procesele de luare a deciziilor în domeniul protecției naturii, toate acestea influențând pozitiv *mediul economico-industrial concurențial pro-mediu*.

Datele obținute prin cercetările noastre aduc argumente pentru sporirea preocupărilor pentru *formarea unei conștiințe și conduite ecologice* la tineri și la adulți, prin aderarea pe plan cognitiv și afectiv-motivațional la *valorile ecologice*, pentru prevenirea exploatării iraționale a mediului natural și a poluării acestuia, apelându-se la *măsuri preventive centrate pe climatul și managementul activității profesionale, la măsuri orientate spre tehnologii anti-poluante și mai ales la măsuri combinate*.

Datele noastre ne permit să afirmăm că pentru *schimbarea atitudinilor față de mediul ambiant* pot fi utilizate strategii asemănătoare celor care urmăresc, în general, influențarea reprezentărilor sociale și anume: *furnizarea de informații în cadrul unor cursuri, prezentări de filme sau surse bibliografice, stabilirea de contacte interpersonale pozitive și constructive, utilizarea unui limbaj ecologic - "pro-mediu", învățarea activă prin jocuri de rol și discuții în grup și implicarea mass-media prin promovarea unor imagini pozitive de acțiuni ecologice etc.*

Considerăm că investigarea reprezentărilor sociale, a opiniilor și atitudinilor față de mediul natural constituie un punct de pornire și o sursă valoroasă de informații pentru a veni în sprijinul factorilor de decizie, dar și pentru a promova și evalua eficiența programelor de formare inițială și continuă furnizate diferitelor categorii de specialiști care se ocupă cu educația ecologică a cetățenilor. Pornind de la categoriile socioprofesionale investigate ar fi posibilă extinderea ulterioară a influențelor la nivelul întregii comunități, mai ales valorificând rolurile educative îndeplinite de către specialiști și modelele oferite de aceștia copiilor, tinerilor și, în general, membrilor comunității.

Rezultatele obținute prin studiile realizate de noi aduc *argumente și în ceea ce privește importanța aplicării legislației europene referitoare la mediu și a optimizării legislației din acest domeniu complex în condițiile țării noastre*, pentru asigurarea unei dezvoltări sustenabile și durabile.

Bibliografie selectivă

Abric, J.-C. (1991). L'étude expérimentale des représentations sociales. In D. Jodelet, (Ed.), *Les représentations sociales* (2eme edition, pp. 187-203). Paris: Presses Universitaires de France;

Abric, J.-C. (Ed., 1994). *Pratiques sociales et représentations*. Paris: Presses Universitaires de France;

Ajzen, M. Fishbein, K. (1980). *Understanding attitudes and predicting social behavior*. Englewood Cliffs, Prentice Hall;

Allen, J. B., Ferrand, J. L. (1999). Environmental locus of control, sympathy and proenvironmental behavior. A test o Gelle's actively caring hypothesis. *Environment and Behavior*, 31, p.338-353;

Berger-Douce, S. (2006). Les enjeux stratégiques de l'engagement environnemental des petites entreprises, *Gestion 2000*, janvier-février, p. 171-188;

Cabagnols, A., Le Bas, C. (2006). *Les déterminants du comportement de responsabilité sociale de l'entreprise. Une analyse économétrique à partir de nouvelles données d'enquete*, Université Lyon 2, ESDES;

Caillaud, S. (2010), *Représentations sociales et significations des pratiques écologiques: Perspectives de recherche* VertigO – La revue électronique en sciences de l'environnement, Vol.10, nr.2, <http://vertigo.revues.org/9881>, consultat 25 oct.2010;

Capron, M., Quairel-Lanoizelle (2007). *La responsabilité sociale d'entreprisé*, Paris, Editions La Découverte;

Comission de l'Union Européenne (2001). *Livre vert. „Promouvoir un cadre*

européenn pour la responsabilité sociale des entreprises”, Buxelles;

Doise, W. (1991). *Attitudes et représentations sociales*. In D. Jodelet, (Ed.), *Les représentations sociales*, (2eme edition, pp. 220-238). Paris: Presses Universitaires de France;

Dubois, N. (1984), Une échelle française de locus of control, *Revue de Psychologie Appliquée*, 54, 216-233;

Dunlap, R.E., Van Liere, K.D. (1978). The New Environmental Paradigm: A proposed measuring instrument and preliminary results. *Journal Environmental Education*, 9, p. 10-19;

Dunlap, R.E. (1980). Paradigmatic change in social science, *American Behavior Sciences*, 24, p. 5-14;

Dunlap, R.E., Van Liere , K.D. , Merling, A.G., Jones, R.E. (2000). Measuring endorsement of the new ecological paradigm. A revised NEP scale. *Journal of Sociology*, 56, p. 425-442;

Duțu, M., (2007), *Tratat de dreptul mediului*, Ediția 3, Editura C.H. Beck, București;

Eiser, J. R. (1992). *Social psychology. Attitudes, cognition and social behavior*. Cambridge: Cambridge University Press;

Gray, J. (1985), *Ecological Beliefs and Behaviour*, Greenwood Press, London;

Hagege, H., Bogner, F. X., Caussidier, C. (2009). *Evaluer l'efficacité de l'éducation relative a l'environnement grace a des indicateurs d'une posture éthique et d'une attitude responsable*. Education relative a l'environnement, vol. 8;

Hines, J.M., Hungerford, H.R. & Tomera, A.N. (1986-1987), Analysis and synthesis of research on responsible pro-environmental behaviour : a meta-analysis. *The Journal of Environmental Education*, 18(2);

Hwang, Y. H., Kim, S. L., Jeng, J. M., (2000), *Examining the causal relationships among selected antecedents of responsible environmental behavior* în *The Journal of Environmental Education*, 31(4);

Iluț, P. (1995). *Structurile axiologice din perspectivă psihosocială*. București, E.D.P.;

Iluț, P. (1997), *Abordarea calitativă a socioumanului*. Iași, Polirom;

Jodelet, D, (2006), *Culture et pratiques de santé* în *Nouvelle Revue de Psychologie*;

Jodelet, D. (1989), *Les représentations sociales*. Paris: Presses Universitaires de France;

Kals, E., Montada, L., Schumacher, D., (1999), *Emotional affinity toward nature as a motivational basis to protect nature* în *Environment and Behavior*, 31,2;

Kilbourne, W, Beckmenm S., Lewis, A., Van Dam, Y, (2001), *A multinational examination of the role of the dominant social paradigm in environmental attitudes of university students*, în *Environment and Behavior*, 33,2;

Kiss, Al. (2003), *Environnement, droit international, droits fondamentaux*, Cahiers du Conseil Constitutionnelle, no. 15;

Marguerat, D., Cestre, G. (2002), *Le consommateur „vert”: attitude et comportement*. Working Paper 0211, IUMI, Lausanne;

Moliner, P. (1993), *Cinq questions concernant les représentations sociales*, Les Cahiers Internationaux de Psychologie Sociale, nr. 20;

Moscovici, S., (1976), *Social influence and social change*, London, Academic Press;

Moser, G. (2009), *Introducere în Psihologia Mediului*, Editura Polirom, Iași;

Preda, V. (1987). Abordarea sistemică a educației ecologice, *Studia Universitatis Babeș Bolyai, Series Psychologia- Paedagogia*, p. 11-18;

Pruneau, D., Doyon, A., Langis, J. și alții, (2003), *Description du processus de changement d'enseignants ayant choisi bénévolement d'expérimenter des comportements responsables envers l'environnement*, Moncton, Université de Moncton;

Radu, I., Iluț, P., Matei, L. (1994). *Psihologie socială*. Cluj Napoca: EXE;

Radu, I., Iluț, P. (1994). *Atitudini, valori, comportament* în: I. Radu, P. Iluț, L. Matei, *Psihologie socială*. Cluj-Napoca, Ed. Exe;

Steg, L., Sievers, I., (2000), *Cultural theory and individual perceptions of environmental risks* în *Environment and Behavior*, 32,2;

Vaske, J. J. Kobrin K. C., (2001), *Place attachment and environmentally responsible behaviour* în *The Journal of Environmental Education*, 33(4).